

BİR AYETİN BAŞINA GELENLER

Bu sayımızda Mümtehane suresinin 10. ayetini ele alacağız. Daha önceki yazı dizilerimizde olduğu gibi önce ayetin meal ve tefsirlerde ele alınışını gösterecek, sonrasında da ayetin doğru anlamının ne olması gerektiğini bulmaya çalışacağız.

Ele alacağımız ayetin metni şöyledir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ ۚ اللَّهُ
أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ
لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُنَّ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ
عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ
الْكُوفَرِ ۚ وَاسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنْفَقُوا ذَلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ يَخْجَمُ
بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

Ayetin meallerdeki çevirisi

Geleneksel anlayışın ayete verdiği anlamı görmek için Türkiye Diyanet Vakfı'na ait mealden ayetin çevirisini okuyalım:

“Ey İman edenler! Mümin kadınlar hicret ederek size geldiği zaman, onları, imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar. Onların (kocalarının) sarfettiklerini (mehirleri) geri verin. Mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın, sarfettiğinizi isteyin. Onlar da sarfettiklerini istesinler. Allah'ın hükmü budur. Aranızda O hükmeder. Allah bilendir, hikmet sahibidir.”

Yukarıdaki ayetin, Hudeybiye Antlaşması {628}'ndan bir süre sonra Mekke'den Medine'ye hicret ederek Müslümanlara sığınan bazı kadınlarla ilişkili olduğu hususunda ittifaktan sözedilebilir. Bu bağlamda tefsir eserlerinde, hicret eden kadınların kimler olduğundan, bu hicretlerinin hukukî durumu ve sonuçlarına kadar pek çok malumat yer alır. Bunlara yeri geldiğince değine-

ceğiz. Öncesinde bu yazımızda ayetin özellikle üzerinde durağımız “وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكُوفَرِ” kısmına meallerin nasıl anlam verdiğine kısaca değinelim.

Ayetin sözü edilen kısmının yukarıdaki mealde “*kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın*” şeklinde çevrildiği görmüştük. Bazı ifade farklılıklarıyla birlikte meallere hâkim olan çeviri bu şekildedir. Ayette geçen “وَلَا تُمْسِكُوا (ب) = ve lâ tûmsikû” ifadesine “tut(un)mayın”; “عِصَم = ‘ısam” kelimesine de “nikâh(ları/ınız)” anlamı verilmektedir. Bazı mealler bu ifadeye parantez içi açıklamalar getirirler. Mesela Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları'ndan çıkan mealde, ifade “*müşrik karılarınızın nikâhlarına tutunmayın*” olarak çevrildikten sonra parantez içinde “*zira bu nikâhlar ortadan kalkmıştır*” şeklinde açıklama yapılır. Söz konusu ifadeden hareketle, böylesi bir durumda, yani bir kadının Müslüman olup inancı uğruna hicret etmesi durumunda nikâhın zaten düştüğü sonucuna varılır. Meallerde bu düşüncenin izleri bazen çok açık görülür. Mesela bir mealde söz konusu ifade “*kâfir kadınlarla fiilen biten evlilik ilişkilerinizi hukuken devam ettirmeyin*”^[1] şeklinde dilimize çevrilmiştir.

İleride görüleceği üzere tefsir eserlerinde bu ayet nesih ya da tahsisle ilişkilendirilerek de ele alınır. Bu bağlamda, Ehl-i kitap kadınlarla nikâhtan bahseden ayetle^[2] irtibatını kurma gayretiyle olsa gerek bazı meallerde ifade “ayrıca, (Kitap ehlinde olmayan) müşrik-kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın...”^[3] şeklinde çevrilmiştir. Ve belki de Ehl-i kitap ile müşriklerin farklı kişiler olduğuna dair bir algı sebebiyle, ayetin metninde “kâfir” kelimesi geçse bile kelime meallere “müşrik” olarak yansıyabilmiş ve mesela bir mealde ayetin söz konusu ifadesi “müşrik kadınlarını-

zın nikâhlarına tutunmayın”^[4] şeklinde çevrilebilmiştir.

İfadenin bazı meallerde “*kâfirlerin ise ismetlerine yapışmayın*” şeklinde çevrildiği görülse de bu çevirinin de temelinde, bu ayetin inmesinden itibaren bir Müslüman ile kâfir bir kadının nikâhının düştüğüne dair görüş olduğu anlaşılmaktadır. Mesela Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, ifadeyi bu şekilde dilimize aktardıktan sonra şu açıklamaları yapar:

Mümtehanesuresinin 10. ayetinin Hudeybiye antlaşmasından bir süre sonra Mekke’den Medine’ye hicret eden bazı kadınların durumunu düzenlediği yaygın kanaattir.

“Burada murad nikâhlarının butlanıdır. Ya’ni dari harbden hicret etmeyip kâfire olarak kalan veya ıyazen billah, mürtedd olarak dari harbe iltihak eden kadınlarla aranıza da ne bir ismet ne de bir zevciyyet alâkası olmasın...”^[5]

Görüldüğü üzere mealler ayette geçen söz konusu ifadeyi dilimize aktarırken ne ifadede geçen kelimeleri ne de ayetin bütününe dikkate almışlardır.

Bununla birlikte Mustafa İslamoğlu’na ait meali diğerlerinden ayrı tutmamızı gerektirecek bazı gerekçeler bulunmaktadır. İslamoğlu, ifadeyi “*beri yandan, inkârda ısrar eden kadınların nikâhına yapışmayın...*” şeklinde

çevirdikten sonra şu açıklamaları yapar:

“*Kâfir kadınların nikahına yapışmama, küfrü tercih etmelerinden dolayı onların inanç özgürlüğünü kısıtlamamayı içerir. Hz. Ömer bu ayet indiği gün iki müşrik karısını (...) muhayyer bırakmıştı. Onlar da, nikahları ellerine verilir verilmez Mekke’ye döndüler... Burada dikkat çekici olan şu: Mümtehanesuresi 6. yılda indi. Demek ki iki müşrik kadın, Ömer’in nikahı altında 6. yıla kadar kalabildi. Ne Ömer’in ne de bir başkasının aklına onları zorla Müslüman etmek gelmedi.*”^[6]

Ancak İslamoğlu’nun yine aynı ayetle ilgili şu ifadeleri bir kafa karışıklığına sebebiyet vermiyor da değildir:

“... Ayetin anlaşmanın ilgili maddesini lehlerine çözdüğünü ve kocalarının nikahı altında kalmalarını yasakladığını öğrenen aynı durumdaki hanımlar, bu örneği izlemişlerdir. Daha önce gerçekleşen Hz. Peygamber’in kızı Zeyneb’in kocası Ebu’l-As’tan ayrılıp Medine’ye gelişini de bu örneklerle ilave edebiliriz...”^[7]

Ayetin tefsir eserlerinde ele alınışı

Ayetin, Hudeybiye antlaşmasından bir süre sonra Mekke’den Medine’ye hicret eden bazı kadınların durumunu düzenlediği yaygın kanaattir. Burada ele alınan ayetlerin sebab-i nüzulu bağlamında da bahsi geçen bu kadınların kimler olduğu hususunda eserlerde bazı isimler zikredilir.^[8] Söz konusu kadınların hicret sebepleri olarak din faktöründen bahsedilir ve tâbi oldukları imtihanın da bunun tespiti için yapıldığı söylenir. Medine’ye sığınma sebeplerinin dinî kaygılardan kay-

naklanmadığının tespit edilmesi durumunda bu kadınların Mekke'ye iade edilmeleri gereğinden bahsedilir.^[9] Kadınların imtihanının hangi konularda olacağına dair kaynaklarda çeşitli görüşlere rastlanır. Bu bağlamda kelime-i şahadet çekmeleri ile yahut kocalarına kızgınlıkları sebebiyle gelmediklerine dair yeminle yahut surenin 12. ayetinde zikri geçen biat konuları ile imtihanın yapıldığı söylenir.^[10]

Kadınların inanç sebebiyle geldiklerinin tespit edilmesi durumunda onların geri gönderilmemesinin, ayette geçen “فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ” şeklindeki ifadenin bir hükmü olduğu belirtilir. Bu bağlamda Hudeybiye Antlaşmasına göre Müslüman olarak Medine'ye sığınan Mekkelilerin iade edilme şartının bu ayetle ortadan kalktığı düşünülür. Böyle düşünenler, sünnetin ayetle neshine bu örneği verirler. Aynı düşünceye fıkıh usûlü eserlerinde de rastlanır. Bu eserlerde sünnetin Kur'ânla neshine verilen örneklerden biri de budur. Bunu söyleyenlere göre Hudeybiye antlaşmasının bir maddesi, kadın ya da erkek olsun Medine'ye sığınanların Mekke'ye iade edilmesini zorunlu kılmaktaydı. Ancak Mümtthane suresinin 10. ayeti antlaşmanın bu hükmünü neshetmiştir.^[11] Mesele fıkıh usulü eserlerinde sünnetin umûm bildiren lafzının Kur'ân tarafından tahsis edilmesi bağlamında da ele alınır.^[12]

Ele aldığımız ayetin belirli bir dönemle ve belirli şartlara ilgili olduğunu, daha açık ifadeyle tarihsel olduğunu geçmişe atıfta bulunarak bu gün de dillendirenler vardır.

Antlaşmanın metninde “ricâl=erkekler” kaydının geçmesi sebebiyle antlaşmanın böylesi kadınları kapsamadığı da söylenir.^[13] Ayrıca, bizzat kadınlardan bahsedilmese de antlaşmanın umûm bildiren lafzından kadınların da geri gönderilmeleri gerekmesine rağmen bu ayetlerle antlaşmanın umum bildiren lafızlarının Allah tarafından beyan olunarak kadınların bu şarta dâhil olmadıklarının ortaya çıktığı yorumları da yapılır.^[14] Bu ayetin bu kısmının, Ehl-i kitap kadınlarla evlenilmesine cevaz veren Mâide suresinin 5. ayetiyle tahsis edildiği de söylenir.

[15] Ayetin Mâide suresinin 5. ayetiyle irtibatı bağlamında Şevkânî'nin eserinde şu bilgilere rastlanır:

“Kafirler Müslümanlarla, Müslümanlar da müşrik kadınlarla evleniyorlardı. Mumtehan suresinin 10. ayetiyle bu uygulama neshedildi. Bu ayet, müşrike olan kafire kadınlara hastır. Ehl-i kitaptan olan kafire kadınları kapsamaz.”^[16]

Tefsirler böylesi kadınların mehirlerinin Mekke'deki kocalarına gönderilmesi gerektiği bağlamında da ayetin “وَأْتَوْهُمْ مَا أَنْفَقُوا” kısmına atıfta bulunurlar.^[17] Mehirlerini vermeleri şartıyla bu kadınlarla Müslümanların evlenebileceği, bu evlilik için kadınların hamile olmadıklarının tespit edilmesinin (istibrâ) yeterli olacağı söylenece de bu kadınların kocaları ile ilişkilerinin kesilmesi için İddet beklemeleri gerektiği görüşünde olanlar da vardır. Bunlara göre, kadın iddetini tamamlamadan kocası Müslüman olsa evlilik devam eder. Kendisiyle ilişkiye girilmemiş bir kadın söz konusu olduğunda ise iddet gerekmeden nikâhın hemen sona ereceği söylenir.^[18]

Daha önce de belirttiğimiz üzere, ayette geçen “وَأْتَوْهُمْ مَا أَنْفَقُوا” ifadesinden hareketle Müslüman erkeklerin müşrik karılarıyla olan nikâhlarının düştüğü kabul edilir.^[19] İbn Kesîr, bu ayetle, müşrik kadınlarla nikâhlamanın haram kılındığını söyler. Ayetin bu ifadesi, bir kadının dâru'l-harbe gitmesi durumunda artık kocasıyla arasında herhangi bir nikâh bağının kalmayacağı şeklinde de yorumlanır.^[20] Genel olarak ayetin bu kısmının anlamı, “Allah Teâlâ müminlere, kâfirlerle aralarındaki nikâhın devam ettirilmesini yasaklamış, ayrılmayı emretmiştir.” şeklinde yorumlanır.^[21]

İfadede geçen, çoğul kipte olan ve “kadın kâfirler” anlamına gelen “الكوافر” kelimesinin tekilinin “كافرة”; yine çoğul kipte olan ve “bağlar, sebepler” anlamına geldiği söylenen “العصم” kelimesinin tekilinin de “عصمة” olduğu bilgisi verilir.^[22] “Her türlü bağ”a “ismet” denildiğinden hareketle ayet, kadın ile erkeği birbirine bağlayan bağın (nikah akdinin) tutulmamasının yani devam ettirilmemesinin emredildiği şekliyle yorumlanır.^[23] Kelimeye “güzellik” anlamı verip ayetin söz konusu ifadesini “onların güzelliklerine tutunmayın” şeklinde yorumlayanların^[24] yanı sıra, kelimeye “men’ (الْمَنْعُ)” anlamı verip, ifadeyi “onlardan yararlanmanın yasaklanması” olarak anlayanlar da vardır.^[25]

Ayetin bu ifadesi bağlamında, Ömer b. el-Hattâb'ın, iki müşrik karısını boşadığı ve bu kadınlardan birinin

Muâviye b. ebî Süfyân, diğzerinin de Safvân b. Ümeyye ile evlendiğı söylenir. Hatta bu ayetten sonra Müslümanların, nikahları altındaki tüm karılarını boşadıkları söylenir.^[26] Öte yandan bu ayetten, Müslümanlara, Mekke’de oturan kâfir karılarını boşamalarının emredildiğı sonucunun çıktığı da söylenir.^[27] Ayet ininceye kadar, İslâm’ın ilk yıllarında Müslümanların müşriklerle evlenmelerinin önünde bir sakınca olmadığı, mesela Rasûlullah’ın kızı Zeyneb’in bir müşrikle evli olduğu ama bu ayetle artık durumun değıştiğı söylenir.^[28] Zeyneb’in, kocası Müslüman olduktan sonra yeni bir nikâha gerek duyulmadan evliliğine devam ettiğine dair rivayetin bu ayet bağlamında nasıl anlaşılacağı tartışılmış ve iki ihtimalden bahsedilmiştir. İlk ihtimale göre Zeyneb, kocası Müslüman olunca kadar âdet görmemiş olmalıdır, böylece iddeti sona ermediğı için kocasıyla nikâh bağı sona ermemiş, kocası da Müslüman olunca önceki nikahla evlilikleri devam etmiştir. İkinci ihtimale göre ise, “ويعولتهن أحق بردهن في” ayetiyle^[29] “ولا تمشكوا بعصم الكوافر” ayetinin hükmü neshedilmiş olmalıdır.^[30] Önceleri serbest olan bu tür evliliklerin bu ayetlerle neshedildiğı de söylenir.^[31]

Hicret ederek gelen kadınların mehirlerinin kâfir kocalarına gönderilmesinin sebebinin Müslümanlarla Mekkeliler arasındaki antlaşma olduğunu, şayet iki topluluk arasında savaş durumu olsaydı bu ücretlerin gönderilmesinin gerekmediğini söyleyenler de vardır.^[32]

Esasen ele aldığımız ayetin belirli bir dönemle ve belirli şartlara ilgili olduğunu, daha açık ifadeyle tarihsel olduğunu geçmişe atıfta bulunarak bu gün de dillendirenler vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları’ndan çıkan Kur’an Yolu isimli eserin söz konusu ayete dair şu ifadeleri durumun vehametini göstermesi açısından dikkat çekicidir:

“Bu ayetlerde –o dönemde müslümanlarla müşrikler arasındaki karmaşık ilişkiler ve bu iki kesim arasındaki antlaşmayla bağlantılı olarak- yer alan mehirlerin mübadelesi hükümlerinin o zamana mahsus olduğu hususunda âlimler fikir birliği içindedir; Ebû Bekir el-Cessâs, İbnü’l-Arabî ve Kurtubî bunu açıkça ifade etmiştir...”^[33]

Ele aldığımız ayetin tarihsel yönünün olduğunu Câbirî de şöyle ifade eder:

“Surenin mehir konusundaki tavrı, Arap kabile toplumunda mehir bedelinin toplumsal ve iktisadi açıdan önemine dair açık bir fikir verecek niteliktedir. Kur’ân burada olduğu gibi diğer birçok surede bu mehir bedeli-

ni “ücret” olarak isimlendirmektedir. Bir kadınla evlenmek adeta bir ticari alışverişe benzetilmektedir. Arap toplumunda (hala olduğu gibi) o dönemde hem kadının değeri ve aile içindeki konumu, hem de kadının ailesinin toplum içindeki konumu, evlendiğı sırada aldığı mehir ücreti ile belirleniyordu. Ayrıca mehir kabileler arasında bir iktisadi alışveriş şekli olup kâh para ile kâh deve veya ticari eşya ile yerine getiriliyordu.”^[34]

Ayetin Kur’ân bütünlüğünde ele alınışı

Bu çalışmamızda ele aldığımız Mümtehane suresinin 10. ayetinde, hicret ederek Müslümanlara sığınan mümine kadınların, dinî sebeplerle hicret edip etmediklerini tespit etmek için imtihana tâbi tutulması emredil-

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مِهَاجِرَاتٍ (فَأَمْتَحِنُوهُنَّ).

İçlerinde sakladıklarını bilen Allah olsa da (اللَّهُ أَعْلَمُ) (بايمانهن), bu kadınların dinî kaygılarla hicret eden mümine kadınlar olduklarına dair bir kanaatin oluşması durumunda geri dönmelerinin istenmemesi gerektiği bildirilir (فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ).

Kadınların bu hareketi bir “iftidâ” yani kocalarından boşanma talebidir.^[35] Hicret sonucunda oluştuğu için iftidâ talebinin temelinde dinî bir ihtilafın olduğunun tespiti gerekir. Bu talebi değerlendirenler, kadınların kocalarından ayrılması yönünde karar verdiklerinde, boşanma gerçekleşmiş olur. Bu durumda bu kadınların eski kocalarıyla aralarında herhangi bir bağ kalmamış olur. Ayette bu, **bu kadınlar onlara helal olmazlar. Onlar da bunlara helal olmazlar** (لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لِهِنَّ).

Kadınlar hicret ederek kocalarından ayrıldıkları için, kocalarının bu kadınlara verdikleri mehri iade etme yükümlülüğü doğar (وَأَتَوْهُنَّ مَا أَنْفَقُوا).

Bu karar verdikten sonra bu kadınların kocaları ile arasındaki bağ biter. Kadın kendisine talip olan biriyle evlenebilir, yeni bir mehre hak kazanır (وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ) (أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ).

Benzer talep Müslüman bir erkeğin nikâhı altında bulunan kâfire bir kadından da gelebilir. Yani kadın, Müslüman bir kocanın nikâhı altında yaşamak istemeyebilir. Bu durumda Müslümanlara yapılan “وَلَا تُنْكِحُوا بِعِصْمِ الْكُوفَرِ” şeklindeki uyarının ne anlama geldiğini ortaya koymamız gerekecektir. Çalışmamızın esas konusu da budur zaten.

“Isam = عِصْمٌ” Kelimesinin Anlamı

“Isam = عِصْمٌ” kelimesi “ismet = عِصْمَةٌ” kelimesinin çoğuludur. “Ismet” kelimesinin çoğulu olarak “e’sâm = عِصْمَاتٌ” da kullanılır.^[36] Kelimenin kök harfleri “ع-ص-م” dir. Fiil olarak sözlüklerde “tutmak (امسك)”, “engel olmak (مَنَعَ)” “korumak (وَقَى)” anlamına gelir. Bir şeye tutunarak korunmak (عِصْمَ إِلَيْهِ : اعْتَصَمَ بِهِ), bir şeyin kapasını kapatarak dökülmesini engellemek (عِصْمَ الْقَرْيَةِ) anlamlarında da kullanılır. “Koruma, engelleme” anlamı bağlamında “عِصْمَةُ الطَّعَامِ : منعه من الجوع” yani “yemek, onu açlıktan korudu, açlığını giderdi, engelledi” anlamında kullanılır. Yine “يُعِصِمُكَ اللَّهُ مِنَ الشَّرِّ” yani “Allah seni kötülükten korur” denir ki, “senden kötülüğü defetti” anlamındadır.

Fiil, Kur’ân’da da bu anlamda kullanılır. Mesela Rasûlullah’ın risalet bağlamında insanlardan Allah tarafından korunacağına dair şu ayet bunun bir örneğidir:

وَاللَّهُ يُعِصِمُكَ مِنَ النَّاسِ

...Allah seni insanlardan korur... (Mâide 5/67)

Tufan başladığında oğluna son bir çağrı yaparak gemiye binmesini istemesi üzerine oğlunun Nuh (a.s.)’a verdiği cevap şöyledir:

قَالَ سَأُوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ

Dedi ki; bir dağa sığınacağım, beni sudan kurtarır.

(Hûd 11/43)

Bunun üzerine Nuh, oğluna şöyle seslenir:

قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ

Nuh dedi ki “Bugün Allah’ın emrinden koruyacak hiçbir şey yoktur, O’nun ikram ettikleri başka. (Hûd 11/43)

Görüldüğü üzere aynı kökten türeyen “عَاصِمٌ” kelimesi de “koruyan” anlamında kullanılmaktadır ki bu kullanım başka ayetlerde de vardır.^[37]

Bu fiilden türeyen “ismet” kelimesi de “men etmek, engellemek (الْمَنَعَ)” anlamına gelir. Kelimenin asıl anlamının “bağ = الرِّبْطُ” olduğu, engellemek anlamının da

bu aşamadan sonra oluştuğu söylenir. Benzer şekilde “ismet” kelimesinin “ip = الحبل” anlamına geldiği de söylenir.

Görüldüğü üzere “ismet”; “engelleme, koruma” anlamına gelmektedir. Engelleyerek koruma gerçekleşebilir. Korunmak için bir şeye tutunmak da gerekebilir. Fiilin ifti’âl babındaki kullanımında bu görülür. Mesela “الاعتصام” kelimesi “الاستمسك بالشيء” yani “bir şeye tutunmak” anlamına gelir. Şu ayette de fiil aynı anlamda kullanılır:

...وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا...

... Allah’ın ipine toptan sarılın... (Âl-i İmrân 3/103)

Kadınların ismeti ile kastedilen, kocaların, koruma amacıyla karıları üzerindeki engelleyici tutumları olmalıdır. Bilindiği üzere, evlenen kadın “muhsana” yani “koruma altında olan” vasfı kazanır. Bu, toplumda yeni bir statü anlamına gelir. Kadınlar, Allah’ın korumasının yanı sıra evli olmaları sebebiyle de kocalarının korumasına girerler. Kocaları onları çeşitli açılardan korurlar. Bu korumayı gerçekleştirirken karılarından bazı taleplerde bulunabilirler. Mesela, emin olmadığı yerlere gitmemesini, razı olmadığı kimseleri de eve almamasını talep edebilirler. Eşine uyguladığı bu tür engeller onu korumaya yönelik olmalı, koca bu hakkını kullanırken, eşinin sahip olduğu bir takım hakları ihlal etmemelidir. Mesela eşi ayrılmak isteyebilir. Dinî ihtilaf da bu isteğin sebebi olabilir. Koca, elinde bulundurduğu koruma amaçlı engelleme hakkını bu gibi konularda bir baskı ve tehdit aracı olarak kullanamaz. Dinî gerekçelerle kocalarından ayrılmak isteyen ve bu amaçla Medine’ye hicret eden kadınların ayrılık talepleri muhtemelen Mekke’deki kocaları tarafından dikkate alınmamıştı. Kadınlar da zaten bu yüzden kaçıp Medine’ye sığınmışlardı. Aynı tavrı Müslüman kocalara Allah yasaklamakta ve kâfir olup Müslüman bir erkekle yaşamak istemeyen kadınlar üzerinde kocaların koruma amaçlı engelleme haklarını kötüye kullanmalarını yasaklamıştı. İşte ayetin “وَلَا تُمْسِكُوا بِعَصَمِ الْكُوفِرِ” kısmı kâfir karılarınızı nikâhınızda tutmayın” şeklinde bir anlama gelmemektedir. Kâfir kadınlar iftîdâ talebinde bulunmadığı sürece evlilik devam etmektedir. Nuh ve Lut (a.s.)’in karıları ile Rasûlullah’ın kızı Zeyneb’in durumu bunun Kur’ânî örnekleridir.

Nuh ve Lut (a.s.)’in karıları, onların dinini paylaşmıyorlar, dahası onlara karşı hainlik yapıyorlardı. Buna rağ-

men aralarındaki nikâh devam ediyordu. Yüce Allah bu iki kadının örneğini şöyle vermektedir:

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأةَ نُوحٍ وَامْرَأةَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحِينَ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ

Allah, ayetleri görmezlikten gelenler için Nuh’un karısı ile Lut’un karısını örnek verir. Onlar, iyi kullarımızdan ikisinin nikâhı altında idiler. Kocalarına ihanet ettiler. Kocaları onlara, Allah’tan gelen hiç bir şeyi engelleyemeyecektir. Onlara “Ateşe girenlerle birlikte siz de girin” denecektir. (Tahrîm 66/10)

Ebu’l-Âs b. er-Rebî, Rasûlullah’a nübüvvet verilmeden önce Zeynep’le evlenmişti. Müslüman olmamış, Bedir savaşında da Müslümanlara esir düşmüştü. Zeyneb, kurtulması için Medine’ye kocasının fidyesini gönderdi. Rasûlullah onu karşılıksız serbest bıraktı ve ondan kızı Zeyneb’i Medine’ye göndermesini istedi o da sözünde durdu ve eşini gönderdi. Hicretin 6. yılında Müslümanların ele geçirdiği bir kervanın başında bulunan Ebü’l-Âs

Kocanın, eşine uyguladığı bu tür engeller onu korumaya yönelik olmalı, koca bu hakkını kullanırken, eşinin sahip olduğu bir takım hakları ihlal etmemelidir.

Medine’de eşi Zeyneb’e sığındı. Affedilen ve Mekke’ye gönderilen Ebü’l-Âs orada Müslüman oldu ve Medine’ye hicret etti. Eşi Zeynep’le yeni bir nikâh akdi olmadan evliliğine devam etti.^[38]

Kâfir bir adamın nikâhı altındaki bir kadının örneği de Kur’ân’da şöyle geçer:

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأةَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

Allah, inanıp güvenen kimselere (müminlere) de Firavun’un karısını örnek verir. O şöyle demişti: “Sahibim (Rabbim)! Cennette, senin katında benim için bir ev yap. Beni Firavun’dan ve işlerinden kurtar. Beni yanlışlar içinde olan bu toplumdaki kurtar. (Tahrîm 66/10)

Sözlüklerde “ismet” kelimesine “her türlü bağ” anlamının da verildiğini görmüştük. Karı kocayı birbirine bağlayan bağ olarak akla nikâh gelmektedir. Zaten ‘ismet kelimesine doğrudan nikâh bağı anlamı verildiği de olmaktadır. Ayetteki ifadeyi bu bağlamda da değerlendirebiliriz. Bu durumda da, kâfir kadınlarla aranızdaki nikâh bağına tutunup onların boşanma taleplerini geri çevirmeyin anlamı da verilebilir.

Allah insana inanç konusunda özgürlük vermiştir. Kişi bu konuda kendini bir baskı altında hissetmemelidir.

Şayet kadın ayrılma niyetindeyse ve bunun erkekten kaynaklanan bir sebebi yoksa kadın kendisine verilen mehri kocasına iade etmelidir. Ayetin “وَأَسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ” kısmı bunu göstermektedir. İddia edildiği gibi olsaydı, yani bu ayetin inmesiyle Müslüman bir erkeğin nikâhı altındaki kâfir kadının nikâhı düşseydi, kadından mehri iadesinin istenmesinin bir anlamı olmazdı. Nitekim böylesi bir kadının, elinde olmayan bir sebeple ve belki de kocasından ayrılmak istememesine rağmen nikâhı düşecek hem de bu kadın kocasına mehri iade edecek. Oysa mehri iade edilmesi şartı, din ihtilafının tek başına nikâhı düşüren bir şey olmadığını gösterir. Mehri iadesi, kadının talebiyle evliliğin bitirilmesinin bir sonucudur. Öte yandan böylesi bir işlemin sonucunda kadın iddet de beklemez. Sadece hamile olup olmadığını tespiti (istibrâ) gerekir. İddet, talak yani kocanın boşaması durumunda gerekir. Talak durumunda kocaya mehri de iade edilmez. Tefsir eserlerinde ayetin bu ifadesi bağlamında, Ömer b. el-Hattab’ın, iki müşrik karısını boşadığı ve bu kadınlardan birinin Muâviye b. ebî Süfyân, diğerinin de Safvân b. Ümeyye ile evlendiği söylenir. Hatta bu ayetten sonra Müslümanların, nikâhları altındaki tüm karılarını boşadıkları söylenir. Ancak zaten nikâhın düştüğü kabul ediliyorsa boşamanın ne anlama geldiği merak konusudur.

Allah insana inanç konusunda özgürlük vermiştir. Kişi bu konuda kendini bir baskı altında hissetmemelidir. Farklı bir dini tercih etmek isteyen ancak bunun sonu-

cunda nikâhın düşeceğini bilen birine o toplumda düşen münafık olmaktır.

Ayette böylesi kadınlara dönün denmemesinin emredilmesi de önemlidir. Esasında her kadın çeşitli gerekçelerle kocasından ayrılma talebinde bulunabilir. Ancak bu konu, iki ayrı topluluk arasında gerçekleşirse, yani bir başka toplumdan kadın bir başka topluma iftidâ talebi bulunarak hicret ederse karşılıklı ilişkilerin gereği olarak bazı hak ve yükümlülükler doğar. Toplum bu kadınların sorumluluğunu üstlenirse bu iftidâ talebinin dinî gerekçesi olup olmadığını tespit etmek ister. Zira bu tespit edilirse Allah o topluma bir görev yüklemektedir. O da bu kadının kocasına mehri iade görevidir. Meseleyi diğer iftidâ taleplerinden ayıran yön de bu olmalıdır. Yani bir kamu hukuku doğmaktadır ki o da böylesi kadınların mehri yükünün üstlenilmesi şeklinde tezahür etmektedir. Bu yönüyle bakıldığında mesele Hudeybiye antlaşmasının maddelerinde kadın-erkek ayırımı olup olmadığını aşan bir meseledir.

Ele aldığımız ayette Yüce Allah Medine’ye gelen kadınlara, hicretlerinin dini bir gerekçeye dayandığının tespit edilmesi sonucunda bu kadınlara dönmelerinin söylenmemesini emrediyorsa iki ihtimal olabilir. Ya antlaşmanın ilgili maddesi kadınları kapsamayacak şekilde düzenlendi ya da söz konusu maddedeki sığınma sebebi dini değil de mesela bir suçlunun kaçarak Medine’ye sığınmasıyla ilgilidir. Antlaşmada kadınları da içeren maddenin olmasına rağmen o maddenin bu ayetle neshedildiğini iddia etmek kabul edilemez. Mekkelilerden antlaşmanın maddelerine harfiyen uymaları istenirken Müslümanların, bu konuda ayet indi diyerek bazı maddeleri ihlal etme hakkını kendilerinde görmeleri düşünülemez. Kur’ân müminlerin vasıflarından birinin “verdikleri söze uyma” olduğunu bildirir.^[39]

Tevbe suresi, Hudeybiye antlaşmasına riayet etmeyen Mekke müşriklere uyarıyla başlar. 4. ayette ise söz konusu antlaşmanın hiçbir maddesini çiğnemeyenleri bu uyarıdan istisna eder. Kur’ân antlaşmayı ihlal ettikleri için Mekkelileri uyarırken Müslümanlar “ayet indi” diyerek antlaşmayı ihlal etme hakkına sahip olabilirler mi? Hudeybiye dönüşü inen Fetih suresinin bazı ayetleri,^[40] Rasûlullah’ın yaptıklarının onaylandığını gösterir.

Ayetin ilgili kısmının, kâfir kadınlarla evliliği haram kıldığı şeklinde yorumlanması, bu ayetle Ehl-i kitap kadınlarla nikâhın cevazından bahseden Mâide suresinin

5. ayeti arasındaki irtibatı gündeme getirmiştir. Bu bağlamda Mâide 5. ayetin Mümtehane 10. ayetin ilgili kısmını tahsis ettiği iddiasının temelsiz olduğunu söyleyebiliriz.

Mümtehane suresinin 10. ayetinin iftidâ konusuyla bağlantılı olarak ele alınmamış olması da dikkat çekicidir. Oysa bu ayet, Bakara suresinin 229. ayetinde anlatılan iftidâ yani kadının evliliğe son verme yetkisinin bir örneğidir. Ayetin bu yönü dikkatlerden kaçtığı için ayetin tarihsel öğeler içerdiği düşünülebilir.

Ömer (r.a.)'ın bu ayetin inmesinden sonra eşlerini boşadığına dair ifadeler rivayet kusuru çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu, onun eşlerini serbest bırakması anlamında olmalıdır.

Sonuç olarak; Mümtehane suresinin 10. ayetinde geçen “وَلَا تُنْسِكُوا بَعْضَ الْكُوفِرِ” ifadesi nikâhların düşmesi yahut kâfir kadınlarla evliliğin yasaklanması değil, evliliği sürdürmek istemeyen kadınlara baskı uygulayarak güçlük çıkartmamak anlamına gelmektedir.

Notlar

- [1] Ahmet Tekin'e ait meal.
- [2] Mâide 5/5.
- [3] Ali Ünal'a ait meal.
- [4] Sadık Türkmen'e ait meal.
- [5] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, VI, 4914.
- [6] Mustafa İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur'an, s. 1114 (9 nolu dipnot).
- [7] Mustafa İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur'an, s. 1114 (10 nolu dipnot).
- [8] İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-mesâr, VIII, 239.
- [9] Taberî, Tefsîr, Mümtehane 10. âyetin tefsiri.
- [10] İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-mesâr, VIII, 241.
- [11] Buhari, Keşfü'l-esrâr, III, 272.
- [12] Ferrâ, el-'Udde, II, 569.
- [13] Taberî, Tefsîr, Mümtehane 10. âyetin tefsiri; İbn Kesîr, Tefsîr, Mümtehane 10. âyetin tefsiri.; İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-mesâr, VIII, 240.
- [14] İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-mesâr, VIII, 240.
- [15] İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-mesâr, VIII, 243.
- [16] Şevkânî, Fethul-kadîr, Mümtehane 10. âyetin tefsiri.
- [17] Taberî, Tefsîr, Mümtehane 10. âyetin tefsiri; İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-mesâr, VIII, 241.
- [18] Şevkânî, Fethul-kadîr, Mümtehane 10. âyetin tefsiri.
- [19] Taberî, Tefsîr, Mümtehane 10. âyetin tefsiri.
- [20] Suyûtî, ed-Dürrul-mensûr, XIV, 419, 422.
- [21] İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-mesâr, VIII, 242.
- [22] Taberî, Tefsîr, Mümtehane 10. âyetin tefsiri.
- [23] İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-mesâr, VIII, 242; Beyzâvî, Tefsîr, Mümtehane 10. âyetin tefsiri.
- [24] Mâverdî, en-Nüket, V, 522.
- [25] Cessâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, Mümtehane 10. âyetin tefsiri.
- [26] Taberî, Tefsîr, Mümtehane 10. âyetin tefsiri; İbn Kesîr, Tefsîr, Mümtehane 10. âyetin tefsiri.
- [27] Taberî, Tefsîr, Mümtehane 10. âyetin tefsiri.
- [28] İbn Kesîr, Tefsîr, Mümtehane 10. âyetin tefsiri.
- [29] Bakara 2/228.
- [30] Şirbînî, es-Sîrâcü'l-Münîr, IV, 190.
- [31] Şirbînî, es-Sîrâcü'l-Münîr, IV, 190.
- [32] Taberî, Tefsîr, Mümtehane 10. âyetin tefsiri.
- [33] Komisyon, Kur'an Yolu, IV, 248.
- [34] Muhammed Âbid el-Câbirî, Fehmü'l-Kur'an, trc. Muhammed Coşkun, İstanbul, III, 263.
- [35] Konuyla ilgili bkz. Abdulaziz Bayındır, Doğru Bildiğimiz Yanlışlar, s. 369.
- [36] Kelimenin çoğul haline dair görüşler için bkz. Muhammed b. Abdurrazzak el-Huseynî, Tâcü'l-'arûs, "a-s-m" md.
- [37] Yûnus 10/27; Mu'min 40/33.
- [38] Abdulaziz Bayındır, <http://www.suleymaniyevakfi.org/eskisite/?p=2440>
- [39] Mu'minûn 23/8.
- [40] Fetih 48/18 vd.